

***Calamintha menthifolia* in uitbreiding
in Nederlands Limburg:
binnenkort ook – opnieuw – in België?**

Robert BERTEN (Genk)
[bert.berten@telenet.be]

Op 31 augustus 2006 trof ik langs een veldweg in de onmiddellijke omgeving van Kanne (deelgemeente van Riemst) een populatie aan van *Calamintha menthifolia* (bergsteentijm). De vindplaats ligt op het plateau van Kaastert (IFBL E7.35.31), dat deel uitmaakt van de Sint-Pietersberg. De veldweg vormt de grens tussen Nederland (Maastricht) en België (Kanne). De grenspalen 53 en 54 staan daar een tiental meter ten zuiden van de weg, in een graasweide. De weg en de vindplaats liggen net op Nederlands grondgebied. Aan de noordzijde van de weg ligt een bosrijk gebied dat deel uitmaakt van *D'n Observant*, een eind 20ste eeuw op de Sint-Pietersberg aangelegde kunstmatige heuvel. De Sint-Pietersberg strekt zich tussen Maas en Jeker over een lengte van 10 km en een breedte van ca. 2 km uit van Maastricht tot Visé. Fytogeografisch behoort het gebied, met zijn kenmerkende kalk- en krijtformaties, tot het oostelijke deel van het Brabants district (leemstreek).

Er werd lang getwijfeld of het wel ging om *Calamintha menthifolia*. Het geslacht *Calamintha* is vormenrijk en het onderscheid tussen de diverse soorten en ondersoorten is niet altijd gemakkelijk (zie bv. Jauzein 1995). Bovendien vermeldt Lambinon *et al.* (1998) dat *C. menthifolia* enkel voorkomt in Noord-Frankrijk; elders is ze alleen een zeldzame keer aangevoerd aangetroffen. Een plaatsbezoek van Jacques Lambinon en controle van herbariummateriaal (BR, 996 541) door Filip Verloove bevestigden in augustus 2007 de aanvankelijke determinatie.

Het areaal van *C. menthifolia* ligt in Midden- en Zuid-Europa (Lambinon *et al.* 1998). De plant groeit onder meer langs bosranden, in heggen en in wegbermen en heeft een voorkeur voor kalkhoudende grond. Volgens Weeda *et al.* (1988) groeit ze op licht beschaduwde, matig droge plaatsen aan de voet van krijthellingen. De door ons bezochte groeiplaatsen sluiten aan bij deze beschrijving.

In 2007 trof ik de soort aan op meerdere plaatsen op Nederlands grondgebied. Langs een veldweg in de buurt van grenspaal 60 vond ik een tweede populatie. Vier andere vindplaatsen in het Nederlandse Maastricht liggen nog een eindje noordelijker daarvan.

Op de twee vindplaatsen in de wegbermen tussen Kanne en Maastricht (E7.35.31) vond

ik als begeleidende soorten onder meer *Agri-
monia eupatoria*, *Alliaria petiolata*, *Arctium
tomentosum*, *Campanula rotundifolia*, *Car-
duus crispus*, *Carduus nutans*, *Centaurea
thuillieri*, *Chaerophyllum temulum*, *Clematis
vitalba*, *Clinopodium vulgare*, *Daucus carota*,
Echium vulgare, *Erigeron annuus*, *Geum
urbanum*, *Hypericum perforatum*, *Knautia
arvensis*, *Lathyrus pratensis*, *Linaria vulgaris*,
Malva moschata, *Medicago sativa*, *Origanum
vulgare*, *Picris hieracioides*, *Pimpinella saxi-
fraga*, *Prunus spinosa*, *Rhinanthus minor*,
Sanguisorba minor, *Senecio inaequidens*,
Torilis japonica en *Trisetum flavescens*.

Hoe kunnen de vondsten van *C. men-
thifolia* in 2006 (in de buurt van een voor-
malig park) en 2007 (in wegbermen) worden
verklaard? Graatsma (2003), die de flora van
de Sint-Pietersberg in de 19de en 20ste eeuw
met elkaar vergeleek, vermeldt dat de soort in
de 19de eeuw afkomstig was uit een tuin
vlakbij het kasteel van Kaastert, in België. De
plant had zich volgens hem van daaruit ver-
spreid en werd sinds 1860 ook op Nederlands
grondgebied gevonden. In het begin van de
20ste eeuw werd ze door De Wever opnieuw
gemeld voor de Nederlands-Belgische grens-
streek. Nadien werd ze nog waargenomen in
1950. Na 30 jaar zonder waarnemingen (Men-
nema *et al.* 1980), vond Cortenraad (1981) in
1980 *Calamintha menthifolia* op een vrij
steile, naar het oosten gerichte helling waar
mergel aan de oppervlakte treedt. Deze stand-
plaats ligt in Nederland, ten oosten van *D'n
Observant* (IFBL E7.35.31). Dit wordt beves-
tigd door de Atlas van de Zuid-Limburgse
Flora (Blink 1997).

De huidige aanwezigheid van *Calamintha
menthifolia* op de Sint-Pietersberg kan dus een
gevolg zijn van het feit dat de soort ooit in het
park van het kasteel van Kaastert groeide.
Kasteel en park zijn na 1972 echter verdwen-
nen, zodat het huidige voorkomen van de
soort moeilijk direct daaraan kan worden
toegeschreven. Cortenraad (1981) ging ervan
uit dat op de Sint-Pietersberg aan de ecolo-

gische eisen van *C. menthifolia* voldaan werd,
waardoor het goed mogelijk was dat de plant
er van nature voorkwam, namelijk als een
mogelijke noordwestelijke voorpost ten op-
zichte van het Centraal-Europese gedeelte van
het areaal. De uitbreiding van de soort in de
voorbije kwarteeuw kan het resultaat zijn van
spontane uitzaaiing of vegetatieve uitbreiding
(Weeda *et al.* 1988).

Momenteel spelen misschien ook mergel-
landschappen een rol. Sinds 1995 beheert
Natuurmonumenten meer dan 100 ha van het
gebied, dat zich situeert in het zuidelijk deel
van Maastricht tot de Belgische grens. Met
een schaapskudde wordt geprobeerd de kalk-
graslanden in stand te houden. Dit schept voor
soorten als *C. menthifolia* meteen kansen om
zich te verbreiden. De kans is reëel dat *C.
menthifolia* eerlang op die manier, na een
lange afwezigheid, opnieuw op Belgisch
grondgebied opduikt.

In de nabije omgeving van de groeiplaat-
sen van *C. menthifolia* is ook *Centaurea
calcitrapa* aangetroffen. De eerste vondsten
dateren van zo'n 10 jaar geleden en situeerden
zich eveneens op Nederlands grondgebied.
Momenteel breidt de soort zich daar sterk uit
en rukt ze op richting Belgische grens, waar
ze nu nog zo'n 50 meter van verwijderd is.

Literatuur. – **Blink E.N.** (1997), Atlas van de Zuid-
Limburgse Flora (1980-1996). Maastricht, Stichting
Natuurpublicaties Limburg. – **Cortenraad J.** (1981), De
Bergsteentijm, Satureja Calamintha (L.) Scheele. *Natuur-
historisch Maandblad* 88: 130-131. – **Graatsma B.G.**
(2003), De flora van de omstreken van Maastricht in de
19de eeuw. Maastricht, Natuurhistorisch Genootschap in
Limburg. – **Jauzein P.** (1995), Flore des champs cultivés.
Paris, INRA. – **Lambinon J., De Langhe J.-E., Del-
vosalle L. & Duvigneaud J.** (1998), Flora van België, het
Groothertogdom Luxemburg, Noord-Frankrijk en de aan-
grenzende gebieden. 3de druk. Meise, Nationale Planten-
tuin van België. – **Mennema J., Quené-Boterenbrood
A.J. & Plate C.L.** (red.) (1980), Atlas van de Neder-
landse Flora. Deel 1: uitgestorven en zeer zeldzame plan-
ten. Amsterdam, Kosmos. – **Weeda E.J., Westra R.,
Westra Ch. & Westra T.** (1988), Nederlandse oecolo-
gische flora. Wilde planten en hun relaties 3. Amsterdam,
IVN.